

آینده پژوهی قومیت گرایی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه: قومیت عرب)

حسین ترکی^۱، * رضا پارسای^۲

۱. استادیار گروه عملیات ویژه، دانشکده علوم و فنون انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران
۲. استادیار پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی فراجا، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۶ آبان ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۶ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ انتشار: ۲۰ شهریور ۱۴۰۲

چکیده

ناآرامی‌های گه‌گاه در مناطق جنوب غرب ایران به‌ویژه خوزستان و مناطق عرب‌نشین ایجاب می‌کند به مسائل و تحولات این منطقه بیشتر توجه شود. برای پیش‌بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آینده، توجه به وضعیت قومی، فرصت‌ها و چالش‌های قومی بسیار ضروری است. هدف از انجام این پژوهش شناسایی متغیرهای کلیدی و پیش‌ران‌های تأثیرگذار بر آینده قومی پیش روی جمهوری اسلامی ایران، با در نظر گرفتن مرزهای جنوب غربی کشور است. این پژوهش از نظر ماهیت و هدف، کاربردی و از نظر نوع روش، توصیفی-پیمایشی و با توجه به آینده‌پژوهانه بودن آن، اکتشافی نیز هست. در این پژوهش برای شناسایی متغیرهای کلیدی و تشکیل گویه‌های پرسشنامه از روش پایش محیطی استفاده کرده‌ایم. جامعه آماری پژوهش با توجه به رویکرد آینده‌پژوهی به شکل پنل خبرگان است. شناسایی متغیرهای کلیدی این پژوهش به روش ماتریس متقاطع و با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک است. برای شناسایی سناریوهای محتمل از نرم‌افزار سناریوویزارد استفاده کرده‌ایم. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد ۷ متغیر ذخایر عظیم نفت‌وگاز، توسعه نیافتگی، حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان، جنگ هشت ساله تحمیلی، فعالیت جریان وهابی، وجود ریزگردها و رقابت‌های منطقه‌ای به‌عنوان متغیرهای کلیدی استخراج‌شده از نرم‌افزار میک‌مک، آینده پیش روی جمهوری اسلامی ایران را در زمینه قوم عرب به‌وجود می‌آورند. نتایج نشان می‌دهد، ۶ سناریوی چالشی با سازگاری و امتیاز بالا، پیش روی آینده جمهوری اسلامی ایران است که از میان آن‌ها ۱ سناریو بسیار قوی و محتمل و ۵ سناریو ضعیف به‌دست آمدند. سناریوی بسیار قوی به‌دست آمده، سناریوی ادامه روند موجود است.

کلیدواژه‌ها:

آینده‌پژوهی، امنیت ملی،
جمهوری اسلامی ایران، قوم
عرب، قومیت گرایی

* نویسنده مسئول:

دکتر رضا پارسای

نشانی:

استادیار پژوهشگاه علوم انتظامی و
مطالعات اجتماعی فراجا، تهران، ایران
پست الکترونیک:

Parsa4034@fgr.com

استناد به این مقاله:

ترکی، حسین، پارسای، رضا. (۱۴۰۲). آینده‌پژوهی قومیت‌گرایی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه: قومیت عرب). مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۵(۲)، صص: ۱-۲۶.

۱. مقدمه

آینده‌پژوهی عوامل تأثیرگذار در امنیت ملی، همواره مورد توجه حاکمان و استراتژیست‌های هر نظام سیاسی بوده است، زیرا امنیت ملی شرط اولیه و البته مهم‌ترین شرط حفظ، بقا، پیشرفت و ترقی هر کشور، در همه زمینه‌ها است. بحث تفاوت‌های قومی و زبانی، یکی از فرصت و چالش‌های امنیتی کشورها، به‌ویژه کشورهای تکثر قومی مانند ایران بوده است و مدیریت، نگرش و برنامه‌ریزی برای قومیت‌ها، در تضعیف یا تقویت امنیت ملی نقش تأثیرگذاری دارد (Ebrahimi and Shakri Khoei, 2013: 2). شواهد رو به رشدی وجود دارد که نشان می‌دهد اقلیت‌های قومی معمولاً رضایت کمتری از زندگی خود نسبت به جمعیت اکثریت دارند (Bartram, 2011). جامعه‌شناسی معتقد است اختلافات سیاسی و اقتصادی بین گروه‌های قومی ناآرامی‌ها و شکایات جمعی را تقویت می‌کند. تنوع قومی به خودی خود تهدید تلقی نمی‌شود، ولی گاهی این تنوعات می‌تواند منجر به شکل‌گیری گرایش‌ها، حرکت‌های قومی تنش‌زا و حتی بحران‌زا شود (Jalaipur, 2000: 29). ایران از کشورهایی است که در آن مرزهای سیاسی بر مرزهای فرهنگی و اجتماعی منطبق نیست؛ به همین دلیل، گروه‌های قومی، نژادی و مذهبی زیادی را در خود جای داده است. به بیانی، در ایران با گروه‌های قومی و مناطق مختلف جغرافیایی و فرهنگی روبه‌رو هستیم که بر پایه اشتراک‌های نژادی، زبانی، ادبیات یا حداقل محل سکونت یا سرزمین، سنت‌های فرهنگی و احساسات هویتی خاصی دارند که آن‌ها را به‌عنوان گروه فرعی از جامعه بزرگ‌تر متمایز می‌کند (Poursaid, 2016: 35).

خوزستان از گذشته تاکنون فرصت‌های زیادی را برای کشور فراهم کرده است. این استان به‌علت قرارگرفتن در رأس خلیج فارس، هم‌جواری با کشورهای عربی، قابلیت‌های زیادی از نظر کشاورزی، اتصال آن به راه آهن سراسری، وسعت زیاد، داشتن بنادر راهبردی، منابع آبی فراوان، داشتن تأسیسات صنعتی و ذخایر عظیم نفت و گاز، اهمیت ژئوپلیتیکی ویژه‌ای دارد. این امر سبب شده است این منطقه همواره مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گیرد. این قدرت‌ها تاکنون برای جدایی این قسمت از سرزمین ایران تلاش‌های بسیاری کرده‌اند، اما موفق نشده‌اند. در این مورد می‌توان به طرح تجزیه خوزستان در سال‌های ۱۸۳۷ تا ۱۸۴۷، طرح تجزیه خوزستان در زمان شیخ خزعل، طرح تجزیه خوزستان در زمان ملی‌شدن صنعت نفت، طرح تجزیه خوزستان در سال ۱۹۵۸ و طرح تجزیه خوزستان در زمان جنگ ایران و عراق

اشاره کرد (Jafari Veldani, 2001: 5).

تا سال ۱۳۵۷ عرب‌زبان‌های ایرانی ۱/۵۳ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شدند. گرچه این نسبت در مقیاس ملی اندک و حتی ناچیز است، اما منطقه جغرافیایی نشین آن‌ها راهبردی‌ترین قلمروی ملی است. حتی می‌توان این منطقه را در شمار یا بخشی از قلمروهای حساس جهان به حساب آورد. موقعیت و توانمندی‌های راهبردی، ژئوپلیتیک و به‌ویژه ژئواکونومیک خوزستان، بستر و زمینه ادعاهای سرزمینی بیگانگان به‌ویژه عراق را نسبت به تمامی یا بخشی از این استان ایجاد کرده است. اندوخته‌ها و ذخیره‌های گران‌بهای هیدروکربنی این منطقه، توانمندی‌های کلان مقیاس آب شیرین، موقعیت ممتاز کرانه‌ای و استقرار پایانه‌های اصلی وارداتی کشور در کرانه‌های آن، گستره خاک‌های مناسب و مفید برای کشت‌های صنعتی، جمعیت مناسب و پراکنش جغرافیایی به نسبت متعادل آن، هم‌مرز بودن با سه کشور عربی حوزه خلیج فارس، شبکه‌های خوب و بهینه ارتباط هوایی، زمینی، ریلی و لوله‌ای در مقیاس ملی، کوتاه‌تر بودن فاصله کرانه‌هایش تا تهران نسبت به دیگر استان‌های ساحلی شمال خلیج فارس و هموار بودن، خوزستان را به کامل‌ترین و راهبردی‌ترین استان ایران تبدیل کرده است (Karimipour et al., 2013: 2). بخش عظیمی از بودجه کشور از درآمدهای منابع نفتی این استان تأمین می‌شود. ترکیب و توزیع ناهمگون جمعیتی استان، به‌ویژه در نواحی مرزی در برنامه‌ریزی‌ها و برآوردهای سیاسی، امنیتی و نظامی بسیار اهمیت دارد. این استان در مناطق مرزی خود با عراق، تراکم نسبی پایینی دارد. این وضعیت می‌تواند سبب ایجاد تنش و بحران از جنبه‌های مختلف در نقاط مرزی با عراق شود (Bijni and Ezzati, 2010: 16). پس از پایان جنگ، ناهماهنگی و نابسامانی‌های موجود در روند بازسازی مناطق جنگ‌زده، جو روانی ناخوشایندی که در منطقه به وجود آمد و احساس تبعیض قومی و عدم توزیع یکسان و عادلانه از نظر مشارکت سیاسی، مسائل عمرانی، امکانات و مانند آن بین اعراب و سایر اقوام ساکن خوزستان احساس شد (Pishe Agriculture, 1997: 206).

امروزه آینده‌پژوهی به یکی از ابزارهای مهم سیاست‌گذاران برای کمک به ترسیم چشم‌اندازها و گرفتن تصمیم‌های میان‌مدت تا بلندمدت تبدیل شده است. آینده‌پژوهی، تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد (Bell, 2003: 51). بنابراین آینده امری است که دولت‌ها می‌توانند آن را با اقدامات هدف‌مند خود طراحی کنند و شکل دهند. آن‌ها برای اینکه عاقلانه

عمل کنند، باید نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران آگاهی و شناخت کافی داشته باشند. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آنهاست بررسی کنند. این پیامدها در آینده، خود را در قالب فرصت، تهدید و آسیب نشان می‌دهد.

با توجه به آنچه گفتیم نمی‌توان حمله تروریستی اهواز در ۳۱ شهریور ۱۳۹۷، حمله به کلانتری در سال ۱۳۹۸، ناآرامی‌های سال ۱۳۹۸ و اقداماتی این‌گونه را بی‌ارتباط با واگرایی قومی در این منطقه دانست. بر این اساس، برای پیش‌بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آینده و طراحی سناریوهای امنیتی مناسب توجه به وضعیت قومی و شناسایی فرصت و چالش‌های قومی کاملاً ضروری است. در این پژوهش می‌کوشیم با شناسایی روندها، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها، سناریوهای محتمل در مورد قوم عرب را با استفاده از روش‌های آینده‌پژوهی ترسیم کنیم؛ آن‌گونه که در ادامه تشریح می‌کنیم. در این پژوهش به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که آینده‌پژوهی قوم‌گرایی قوم عرب چه تأثیری بر امنیت ملی ایران دارد؟

این پژوهش از نظر ماهیت و هدف، کاربردی و از نظر نوع روش، توصیفی و پیمایشی و با توجه به آینده‌پژوهانه‌بودن آن، اکتشافی نیز هست. در طرح‌های آینده‌نگاری از تکنیک‌هایی استفاده می‌شود که بیشتر مکمل یکدیگر هستند و خروجی‌های هر یک ورودی‌های تکنیک بعدی را تشکیل می‌دهند. بدین منظور برای اجرای پژوهش، عوامل مؤثر در حوزه قوم‌گرایی عربی با استفاده از روش پایش محیطی و مرور مطالعات تخصص این حوزه شناسایی و فهرست عوامل اثرگذار بر آینده‌پژوهی قوم‌گرایی عربی در قالب پرسشنامه ماتریس در اختیار ۱۵ نفر از خبرگان قرار گرفت. خبرگان این پژوهش استادان و خبرگان علوم امنیتی، سیاسی و اجتماعی متخصص در مسائل قوم عرب هستند. متغیرها و پیشران‌های کلیدی به دست آمده به روش ماتریس متقاطع و با استفاده از نرم‌افزار میک مک، گروه‌بندی شده و دوباره در اختیار خبرگان قرار گرفت. نظرات خبرگان با استفاده از نرم‌افزار سناریو ویزارد تجزیه و تحلیل شد. در نهایت، سناریوهای محتمل و سازگار را شناسایی و استخراج کردیم.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون در خصوص آینده‌پژوهی قوم عرب پژوهشی انجام نشده است و این موضوع به نوبه خود، نوآوری و بدیع‌بودن پژوهش را اثبات می‌کند. اما در خصوص مسائل قومی پژوهش‌هایی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم. قاصد و همکاران (۱۳۹۹)

در مقاله «بررسی عوامل مؤثر در واگرایی‌های قومی در ایجاد جرم و تنش‌های اجتماعی» به شناسایی عوامل مؤثر در واگرایی‌های قومی و تأثیرگذاری آن در ایجاد جرم و تنش‌های اجتماعی این قومیت‌ها در میان مردم شهرستان ارومیه پرداخته‌اند. آن‌ها یافته‌های پژوهش را در ۸۷ مفهوم دسته‌بندی کرده‌اند و از میان‌شان این پنج مقوله اصلی به‌دست آمده است: زبان و ادبیات زبان مادری، بی‌احترامی توسط دیگران، نارضایتی سیاسی، از بین رفتن زیست‌بوم، توزیع ناعادلانه ثروت و امکانات کشور. نظریه زمینه‌ای به‌دست آمده در قالب یک مدل پارادایمی ارائه شده است که شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، راهبردهای کنش و پیامدها را در برمی‌گیرد.

نواح و قیصری (۱۳۸۹)، در مقاله «عنوان آسیب‌شناسی مسائل قومی در ایران مطالعه موردی عرب‌های ساکن اهواز» هویت قومی بخشی از جمعیت عرب این شهرستان را مطالعه کرده‌اند. نتایج تحلیل دو متغیر داده‌ها نشان می‌دهد ۲۱ متغیر از ۲۲ متغیر مستقل (به جز ارتباط با خارج از کشور) با هویت قومی رابطه معناداری دارند. همچنین رابطه هویت قومی و هویت ملی با جهت‌گیری نه چندان مثبت به مقدار R برابر ۰٫۵۸۶، تأیید شده است. بیژنی و عزتی (۱۳۸۷) در مقاله «کالبد شکافی جنبش‌ها و گروه‌های قومی در استان خوزستان» تلاش می‌کنند جنبش‌ها و احزاب قوم عرب در استان خوزستان را به‌عنوان یکی از اقوام کهن ایرانی کالبد شکافی کنند. هم‌زیستی و احساس تفاهم با کشورهای هم‌جوار از منظر وابستگی و تعلق، اقتضا می‌کند راهکارهای علمی مناسب برای پرهیز از بروز تنش و بحران حاکمیت ملی در منطقه ارائه و تبیین شود که چنین کارویژه‌ای را پژوهش حاضر پوشش می‌دهد.

آلکورتا، سوئلدند و اسمیتز^۱ (۲۰۲۰) در مقاله «تبعیض و تعارض قومی: تجزیه و تحلیل دوگانه از گروه‌های غیرسیاسی در جنوب صحرای آفریقا» گروه‌های غیرسیاسی را در دو دسته تقسیم می‌کنند: گروه‌هایی که تبعیض سیاسی را از طرف دولت تجربه می‌کنند و گروه‌های بدون قدرت سیاسی که تبعیض را تجربه نکرده‌اند. نتایج پژوهش روی ۱۵۵ گروه قومی، مشخص کرد گروه‌های قومی که تبعیض را تجربه کرده‌اند ظرفیت بالایی برای تعارضات و ناآرامی‌های قومی دارند. برایان^۲ (۲۰۱۸) در مقاله «مهاجرت به‌عنوان پاسخ سازگار به ملی‌گرایی قومی در روسیه» نشان می‌دهد عوامل فشار سیاسی بر اکثریت گروه‌های متفاوت به‌وسیله اقلیت قومی

1. Alcorta, Swedland and Smiths
2. Michelle L O'Brien

تأثیر می‌گذارد. او از این فرضیه حمایت می‌کند که موفقیت سیاست‌های ملی‌گرایانه در یک منطقه اخطار آسیب‌پذیری اقلیت‌های قومی و تحت تأثیر گذاشتن تصمیمات مهاجرت را به همراه دارد. میل و سیگل^۳ (۲۰۱۷)، در مقاله «هویت، سرکوب و تهدید، درگیری‌های قومی در یک دولت قوی» می‌گوید در مواجهه با سرکوب دولت قوی، ممکن است انتظار داشته باشید گروه‌های اقلیت قومی سعی در جذب گروه برتر داشته باشند تا خودشان را با تهدید کمتر نشان دهند. با این حال، این ادراک از تهدید، اجزای تاکتیکی خود را از بین می‌برد. حتی در دولت قوی، اقلیت گروه‌های زیرسلطه ممکن است در عملیات‌های ضد دولتی شرکت کنند تا بتوانند سرکوب‌هایی را که با آن روبه‌رو هستند، کاهش دهند و این عملیات‌ها ممکن است با تلفیق بیشتر نتیجه‌بخش باشند.

۳. چارچوب نظری پژوهش

شواهد متعدد نشان می‌دهد که قوم‌گرایی پدیده‌ای پیچیده، چندبعدی و تاریخی است و در شرایط مختلف سیاسی، اجتماعی و تاریخی به شکل‌های مختلف نمایان می‌شود. در این پژوهش با رویکردی آینده‌پژوهانه می‌خواهیم فرصت‌ها و تهدیدهای قوم عرب را بشناسیم. این موضوع ناظر بر شناسایی متغیرهای اصلی و چالش‌های قومیت عرب در ارتباط با امنیت ملی ایران است. در رابطه با گرایش‌های قومی و سیاسی و امنیتی شدن آن‌ها نمی‌توان با نظریه‌ای واحد همه مسائل قومی را در تمامی کشورها تشریح کرد و نیز نیازمند یک تحلیل چند علی به جای تحلیل تک‌بعدی هستیم که در آن به همه عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توجه شده باشد. بنابراین موضوع قومیت‌ها در ایران، تنها با تکیه بر یک متغیر، قابل تبیین نیست و در این پژوهش یک چارچوب چندعاملی برای قوم‌گرایی در نظر گرفتیم که در برگیرنده عوامل سیاسی نظریه نقش‌نخبگان قومی آنتونی اسمیت و آصفا،^۴ نظریه نابرابری‌های اقتصادی و نوسازی میلتون ایسمن،^۵ عوامل اقتصادی نظریه توسعه ناموزون نابرابری‌های منطقه‌ای و نظریه استعمار داخلی مایکل هشتر، نظریه‌های چندعاملی روتچفیلد^۶ و شاپلین^۷ در بعد نظریه‌های قومی است.

3. Christine S Mele

4. Assefa

5. Milton Isman

6. Rothschild

7. Shaplin

۴. یافته‌های پژوهش

آینده پژوهی قوم عرب نیازمند شناخت همه مؤلفه‌ها و پیشران‌های شکل دهنده این فرصت و چالش هاست. برای شناسایی و شناخت این مؤلفه‌ها علاوه بر مرور ادبیات پژوهش و سایر پژوهش‌های انجام شده در حوزه قومیت‌ها و به‌ویژه قوم عرب از روش پایش محیطی استفاده کردیم و نتیجه آن شناسایی ۲۸ عامل در قالب ۴ حوزه و پیشران اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بود. ۲۸ عامل شناسایی شده در ۴ حوزه اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی را در قالب ماتریس متقاطع و با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک تحلیل کردیم. پرسشنامه ماتریس متقاطع ۲۸*۲۸ در اختیار ۱۵ نفر از خبرگان دانشگاهی حوزه قومیت‌ها به‌ویژه قوم عرب (اعم از خبرگان سیاسی، اجتماعی و امنیتی) قرار گرفت.

بر اساس تعداد مؤلفه‌ها، ابعاد ماتریس ۲۸*۲۸ در ۴ حوزه تنظیم شد. درجهٔ پرشدگی ماتریس ۸۷/۲۴ درصد است که برابر جدول ۱ نشان می‌دهد عوامل انتخاب شده تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به نسبت زیادی بر یکدیگر داشته‌اند.

جدول ۱. تحلیل اولیهٔ داده‌های ماتریس متقاطع

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درجهٔ پرشدگی
مقدار	۲۸	۲	۱۰۰	۱۵۵	۳۶۹	۱۶۰	۷۸۴	۸۷/۲۴٪

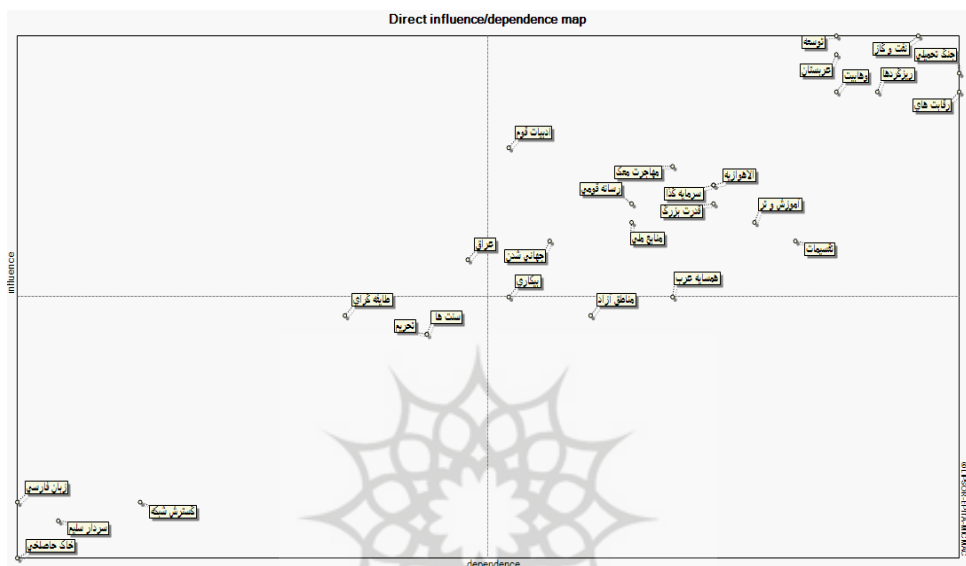
ماتریس براساس شاخص‌های آماری با دوبار چرخش داده‌ای، از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۹۸ درصد در شاخص تأثیرگذاری و ۹۹ درصد در شاخص تأثیرپذیری داشته که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

جدول ۲. درجهٔ مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس

چرخش	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	۹۸ درصد	۹۷ درصد
۲	۹۸ درصد	۹۹ درصد

با بررسی صفحهٔ پراکندگی متغیرهای این پژوهش، می‌فهمیم وضعیت سیستم تا حدود

زیادی ناپایدار است که در شکل زیر نشان داده شده است. همان گونه که در شکل می بینیم، بیشتر متغیرها در اطراف محور اصلی صفحه پراکنده اند.

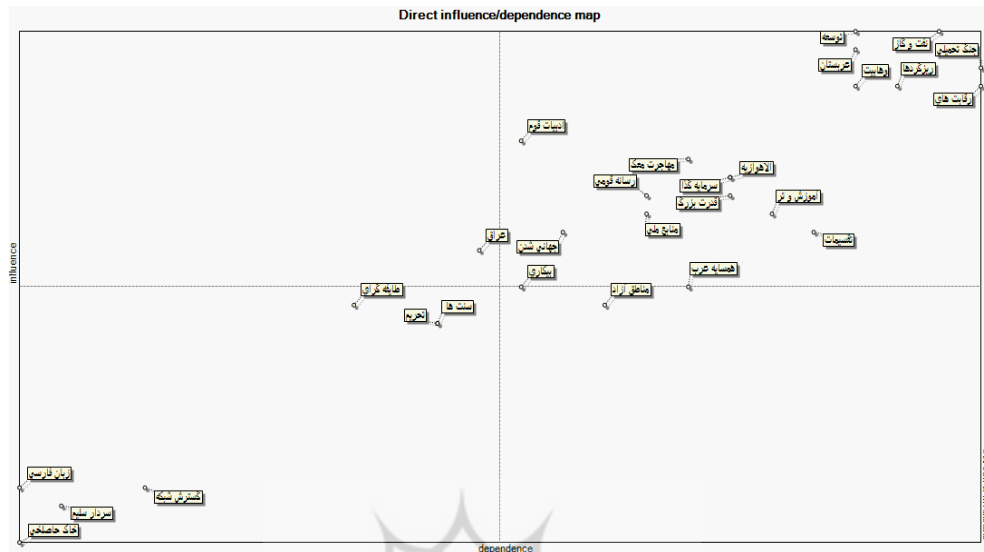

شکل ۱. وضعیت پراکندگی متغیرهای پژوهش

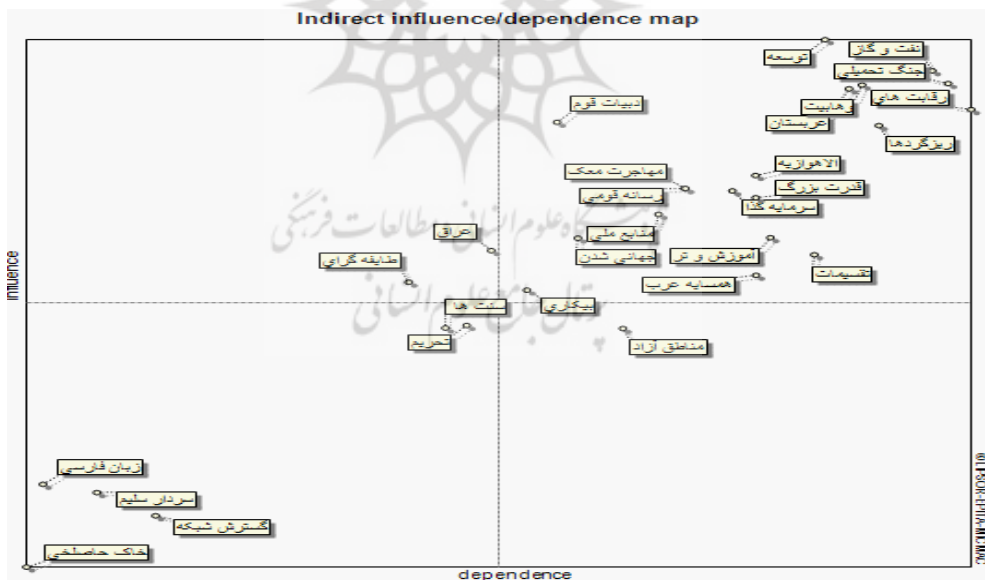
شناسایی متغیرهای کلیدی در نمودار

پس از تحلیل عوامل و روابط تأثیرگذار، آن‌ها با نرم افزار میک مک، برای شناسایی عواملی که آینده فرصت‌ها و چالش‌های قوم‌گرایی عربی را رقم می‌زند، باید علاوه بر تأثیرات مستقیم، به تأثیرات غیرمستقیم هم توجه کرد. وضعیت پراکندگی متغیرها در دو نمودار اثرات مستقیم و غیرمستقیم نشان داده شده است.

شکل ۲. وضعیت پراکندگی متغیرها بر اثر تأثیرات مستقیم

شکل ۳. وضعیت پراکندگی متغیرها بر اثر تأثیرات غیرمستقیم

متغیرهای کلیدی به ترتیب اهمیت و میزان نمره کسب شده مطابق جدول ۳ استخراج شد.

جدول ۳: متغیرهای کلیدی مؤثر بر آینده قوم‌گرایی عربی

رتبه به دست آمده		امتیاز نهایی به دست آمده		نام متغیر
تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرگذاری مستقیم	
۲	۱	۴۲۱	۴۳۶	ذخایر عظیم نفت و گاز
۱	۲	۴۱۴	۴۳۶	توسعه نیافتگی
۵	۳	۴۱۴	۴۲۹	حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان
۳	۴	۴۱۶	۴۲۲	جنگ ۸ ساله تحمیلی
۴	۵	۴۱۶	۴۱۵	فعالیت جریان وهابی
۸	۶	۴۰۰	۴۱۵	وجود ریزگردها
۶	۷	۴۰۶	۴۱۵	رقابت‌های منطقه‌ای

بررسی وضعیت متغیرهای کلیدی در پیشران‌های مؤثر بر آینده پژوهی قوم‌گرایی عربی

از میان ۲۸ متغیر بررسی شده در این پژوهش، ۷ متغیر کلیدی شناسایی شد. همان‌گونه که در جدول ۴ می‌بینیم در پیشران اقتصادی دو متغیر (ذخایر عظیم نفت و گاز و توسعه نیافتگی)، در پیشران فرهنگی بدون متغیر، در پیشران اجتماعی یک متغیر (وجود ریزگردها) و در پیشران سیاسی چهار متغیر (حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان، جنگ ۸ ساله تحمیلی، فعالیت جریان وهابی و رقابت‌های منطقه‌ای) شناسایی شد.

جدول ۴: نمایش متغیرهای کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر آینده قوم‌گرایی عربی

پیشران اقتصادی	پیشران فرهنگی	پیشران اجتماعی	پیشران سیاسی
ذخایر عظیم نفت و گاز	—	وجود ریزگردها	حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان
توسعه نیافتگی	—	—	جنگ ۸ ساله تحمیلی
—	—	—	فعالیت جریان وهابی
—	—	—	رقابت‌های منطقه‌ای

کالبدشکافی متغیرهای کلیدی استخراجی از نرم افزار میک مک

برای راستی آزمایی متغیرهای کلیدی تأثیرگذار بر آینده پژوهی قوم‌گرایی عربی استخراجی از نرم افزار میک مک، از پژوهش‌های انجام شده و داده‌های موجود به کالبدشکافی این متغیرها می‌پردازیم.

الف) ذخایر عظیم نفت و گاز

میدان نفتی اهواز بزرگ‌ترین میدان نفتی ایران است که در استان خوزستان، در محدوده شهرستان اهواز، در جنوب غربی ایران است. این میدان در سال ۱۳۳۷ با حفر چاه شماره ۶ اهواز کشف شد. در حال حاضر، ظرفیت تولید نفت خام میدان اهواز به‌طور میانگین معادل ۸۰۰ هزار بشکه در روز و میزان تولید گاز آن (گاز همراه نفت) بیش از ۱۳ میلیون متر مکعب در روز است. حجم ذخیره در جای نفت خام این میدان بیش از ۶۵ میلیارد بشکه برآورد می‌شود، که به‌طور میانگین، در حدود ۳۷ میلیارد بشکه از آن قابل برداشت است (Dosti et al, ۲۰۱۴: ۲۵). استان خوزستان با داشتن ۵/۸۹ درصد از جمعیت کشور، رتبه دوم تولید ناخالص ملی با نفت را دارد که نشان‌دهنده گردش مالی و تولید ثروت عظیم در این استان است. بنابراین این مسئله به‌عنوان فرصت بزرگی در استان خوزستان است.

ب) توسعه نیافتگی

استان خوزستان بدون در نظر گرفتن منابع نفت و گاز نیز رتبه ۴ تولید ناخالص ملی را دارد که نشان‌دهنده گردش مالی و تولید ثروت عظیم این استان است. بی‌توجهی به برنامه‌های توسعه‌ای مناسب و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در رابطه با مسائل اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی در سال‌های گذشته سبب ایجاد یک ناهمگونی در توزیع منابع سرمایه‌ای در استان خوزستان شده است و هم‌افزایی این عوامل موجب نابرابری توسعه‌ای در مناطق مختلف استان، تغییر فرهنگ کار و پرورشی‌گری مزن، مهاجرت به شهرهای بزرگ، حاشیه‌نشینی و فقیر شدن عده‌ای بیشتر از مردم، بروز مسائل زیست‌محیطی و در نتیجه، ناامیدی و خروج نخبگان در بخش مهمی از جمعیت استان شده است.

تعداد بیکاران استان خوزستان در سال ۱۳۹۴ برابر با ۱۹۱۴۶۶ نفر بوده که رتبه ۱۳ بیکاری در کشور را داشته است. نرخ مشارکت اقتصادی ۳۸/۵ است که با میانگین کشوری ۳۸/۹

فاصله چندانی ندارد، اما باید توجه کرد که منابع و امکانات موجود در استان، امکان سطح مشارکت بالاتری را فراهم کرده که محقق نشده است. فرهنگ غلط کار در استان خوزستان در جهت جذب نیروی انسانی در صنایع نفت و گاز یا صنایع وابسته و تمایل به جذب در مشاغل دولتی و نیز تمایل نداشتن به کسب و کار در بخش خصوصی یکی از دلایل عمده پایین بودن نرخ مشارکت مردم در اقتصاد استان است. بنابراین با توجه به بسترهای اقتصادی استان، وضعیت به نسبت نامناسب توسعه اقتصادی استان، به عنوان یکی از متغیرهای تهدیدزا محسوب می شود (Salimi, 2016: 23).

پ) وجود ریزگردها

بحران ریزگردهای خوزستان یک بحران زیست محیطی است که در استان خوزستان وجود دارد. بخش های جنوبی تالاب هورالعظیم در ایران و نابودی تالاب های بین النهرین در عراق کانون های اصلی تولید ریزگردها هستند. گردوغبارها و ریزگردها در چند سال اخیر در ایران افزایش یافته اند که علت آن خشک شدن تالاب های ایران و عراق است. نتایج پژوهش های بیات و همکاران (۲۰۱۶) نشان می دهد به علت پدیده ریزگردها در استان خوزستان در سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ با کاهش ۷/۳۶ درصدی پوشش گیاهی در این استان مواجه هستیم. سالانه به علت بروز پدیده ریزگردها، حدود ۱۹ هزار بیمار به جمع بیماران کشور اضافه می شود که سهم استان خوزستان از این میزان، حدود ۵ هزار نفر است. استان خوزستان در سال ۱۳۸۸ بیش از ۱۰۰ روز با مشکل پدیده گردوغبار مواجه بوده است. در سال ۱۳۹۱ حدود ۶۴۰ پرواز هوایی استان با مشکل مواجه بوده اند. طوفان گردوغبار سبب گسترش مهاجرت خوزستانی ها به استان های یزد، شیراز و اصفهان شده است. روزهای همراه با گردوغبار در شهر اهواز از ۳۲ روز در سال ۱۳۸۶ به ۶۹ روز در سال ۱۳۸۸ رسیده است (Khalidi, 2012: 122). بنابراین پدیده ریزگردها به عنوان یکی از متغیرهای تهدیدزای استان خوزستان محسوب می شود.

ت) حمایت های عربستان و امارات از مخالفان

از نظر تاریخی همواره منطقه خاورمیانه به عنوان منبع تعارض و تنش ها شناخته می شود. در این مورد برنارد کوهن چهار منبع و منشأ اصلی تعارض ها در منطقه خاورمیانه را شامل سرزمین، منازعات مرزی، الحاق گرایی و کمبود آب در نظر می گیرد (Bernard Cohen, 2008: 338). در چند دهه گذشته، همواره نگرش های منفی در میان نخبگان عرب خلیج فارس در روابطشان با

ایران وجود داشته است که این نوع نگرش‌ها زیر سیطره بحث‌های تقابلی چون عرب و عجم و شیعه و سنی قرار گرفته است؛ به گونه‌ای که کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، جمهوری اسلامی ایران را در منطقه با هویتی دیگر یا دشمن فرضی در نظر می‌گیرند که باید خود را در تقابل با ارزش‌ها و آرمان‌های آن قرار دهند.

در مورد مبحث عرب و عجم شایان توجه است که نگاه قوم‌مدارانه اعراب نسبت به خود و دیگران که حتی می‌توان آن را تا پیش از اسلام در نظر گرفت، نمونه‌ای از رویکرد فرقه‌ای با ایران بوده است. نمود این تقابل ایدئولوژیک و فرقه‌ای را در جنگ عراق علیه ایران شاهدیم، به طوری که اعضای شورای همکاری خلیج فارس، عراق را به عنوان کشوری عرب که علیه کشوری غیر عرب است حمایت کردند. از این حمایت‌ها می‌توان به تخصیص میلیاردها دلار پول نقد، ساخت خط لوله نفت عراق از مسیر بندر بنبع عربستان، در اختیار قراردادن بنادر راهبردی کویت چون ورهبه و بویان و تأسیسات دیگر به عراق، کمک‌های تسلیحاتی و لجستیک، دعوت از ناوگان آمریکایی برای حمایت از عراق و حضور بیش از پیش نظامیان کشورهای غربی در خلیج فارس، از حمایت‌های عملی کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس از رژیم بعثی عراق بود (Tabari, 2001: 97).

البته شایان توجه است که در قلب تقسیمات فرقه‌ای مذهبی، تنش‌های تاریخی شیعه و سنی نهفته است که به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نمود پیدا کرد. پس از انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی که با هنجارها و ارزش‌هایی چون تجدیدنظرطلبی، ضدامپریالیستی و ضدپادشاهی شناخته می‌شد، کشورهای عربی که هنجارهای مبتنی بر محافظه‌کاری، حفظ وضع موجود و براساس هویت دولتی موروثی و قبیله‌گرایی داشتند، با ایران انقلابی ناسازگاری پیدا کردند؛ در نهایت تقابل ایدئولوژی محافظه‌کار وهابی عربستان و بین‌الملل‌گرایی شیعی و انقلابی جمهوری اسلامی ایران را در پی داشت (Adib Moghadam, 2009: 54). نمونه آن را می‌توان استقبال این کشورها از انجام حملات تروریستی در ایران و حمایت‌های آن‌ها از گروه‌های تجزیه طلب دانست.

برای نمونه، حمله تروریستی در شهر اهواز، با واکنش‌های بین‌المللی گسترده‌ای همراه بود. بیشتر کشورهای همسایه با صدور پیام‌هایی هم‌دردی خود را با غم ملت ایران اعلام کردند، اما برخی کشورها نیز با سکوت یا استقبال از حادثه، روی جنگ طلبانه خود را به دنیا نشان

دادند. در میان کشورهای منطقه و دو همسایه شاخص ایران، عربستان و امارات دو کشوری هستند که نه تنها رسانه‌هایشان مانند شبکه العربیه و اسکای نیوز عربی، حادثه اهواز را تروریستی توصیف نکرده‌اند، بلکه دولت‌هایشان یا حتی شخصیت‌های سیاسیشان حادثه تروریستی را محکوم نکردند (I.U.V.M Press, 2017). بنابراین این متغیر نیز به‌عنوان یکی از متغیرهای کلیدی تهدیدزا محسوب می‌شود.

ث) جنگ هشت ساله تحمیلی

استان خوزستان به دلیل هم‌مرز بودن با دولت عراق و نیز مراکز نفتی و گازی در آن، ۲۰۰۸ بار مورد تهاجم نیروی هوایی عراق قرار گرفت که سهم بیشتری از جنگ شهرها را نسبت به دیگر استان‌های کشور متحمل شد. جنگ همان‌گونه که به تخریب زیربناها و مراکز اقتصادی به‌ویژه در مناطق جنگی و نیز زیان به بنگاه‌های اقتصادی و واحدهای ارزی می‌انجامد در یک ارتباط متقابل، می‌تواند زمینه‌ساز رشد توانمندی‌های انسانی و سرعت‌بخشتیدن به روند تبدیل توان بالقوه به توان بالفعل باشد، اما به‌طور کلی جنگ و بحران ناشی از آن برای اقتصاد هر کشور در هر نقطه از جهان، وضعیت خاصی را ایجاد می‌کند و به دلیل تأثیری که در کاهش عرضه و افزایش تقاضا و برقراری وضعیت عدم تعادل در اقتصاد دارد، موجب می‌شود نظام بازار جایگاه و کارایی خود را از دست بدهد؛ به همین دلیل، وضعیت غیرعادی شکل می‌گیرد و لزوم دخالت دولت در امور اقتصادی را به همراه خواهد داشت.

در دوران جنگ، علاوه بر اینکه خسارات فراوانی به زیربنای اقتصادی وارد می‌شود با پدیده‌های مشابهی که در سایر بحران‌های اقتصادی وجود دارد مواجه و شاهد کاهش انگیزه تولید، بیکاری، کسری بودجه دولت، ضربه به بازار سرمایه، کاهش سرمایه‌گذاری، بی‌تعادلی اقتصادی، از بین رفتن ظرفیت‌های تولیدی و همچنین فشار تورمی می‌شویم. در جنگ عناصر اقتصادی آسیب می‌بیند یا در معرض تهدید قرار می‌گیرند (Raisi, 2017: 7).

ج) فعالیت جریان وهابی

گرایش عمده‌ای که اقوام ایرانی داشته‌اند، این بوده که همواره از تمامیت ارضی ایران محافظت کرده‌اند، اما در بعضی موارد، تحت تأثیر عواملی که بیشتر ریشه در تحریک‌های بیگانگان داشته است، برخی از اقوام، گرایش‌های گریز از مرکز را در پیش

گرفته‌اند. حفظ تمامیت ارضی ایران از هر نظر باید به صورت انگیزه عام ملی درآید که در صورت کوتاهی و قصور در این وظیفه، منجر به بحران اعتماد و مشروعیت بین شهروندان و دولت خواهد شد. در نتیجه، احساس تعلق به واحد ملی در آنان به ضعف خواهد گرایید (Ahmadi, 1998: 219).

وهابی‌ها از نظر مالی پیوند محکمی با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس به‌ویژه عربستان سعودی و امارات متحده عربی دارند. آن‌ها احساسات مردم این کشور را نیز نسبت به شرایط اهل تسنن و اقلیت‌های قومی در جمهوری اسلامی ایران تحریک می‌کنند و با مظلوم‌نمایی عنوان می‌کنند که ما زیر فشار هستیم و عقاید اهل سنت ایران و قومیت‌ها در تنگنا قرار دارد. یکی از بزرگ‌ترین کشورهای حامی این تفکر، عربستان سعودی است. در ایران که هویت ایرانی با آئین تشیع پیوندی جدایی‌ناپذیر پیدا کرده است و خوزستان به‌عنوان دروازه ورود تشیع به ایران محسوب می‌شود (Fuller, 1993: 43). اعتقاد به ارزش‌های مذهبی شیعه سبب شده است اعراب خوزستان با سایر قومیت‌ها در ایران، احساس برادری و هم‌دلی کنند و عوارض منفی ناشی از عامل قومیت به حداقل رسیده و تحت تأثیر این عامل مهم قرار گیرد. اما رسوخ خرافات و همچنین تفکرات وهابیت یکی از عوامل تهدیدزا و زمینه‌ساز ناامنی در استان است که به‌وسیله انتشارات و تبلیغات تلویزیونی و ماهواره‌ای به صورت گسترده‌ای رواج دارد. وقوع انفجارها در استان و بازداشت افرادی که عقاید وهابی داشتند و همچنین کشف منابع فرهنگی و برگزاری جلسات منظم، نماز جماعت عید فطر حتی توسط برخی شخصیت‌های خاص، مؤید گسترش چنین نحله خطرناکی در استان است (Bijni, 2017: 22).

چ) رقابت‌های منطقه‌ای

رقابت‌های منطقه‌ای در متغیر حمایت عربستان و امارات از مخالفان تشریح شده است.

وضعیت احتمالی متغیرهای کلیدی

متغیرهای کلیدی استخراج‌شده از نرم‌افزار میک‌مک با نظر کارشناسان در طیفی از وضعیت‌ها از مثبت تا منفی (وضع مطلوب، وضع موجود، وضع نامطلوب) به تعداد ۲۱ وضعیت مطابق جدول زیر قرار گرفتند. این وضعیت‌ها آینده‌ی قوم‌گرایی عربی را مشخص می‌کنند.

جدول ۵. طیف وضعیت متغیرهای کلیدی

مشخصه متغیر	متغیر کلیدی	مشخصه وضعیت	وضعیت های مختلف
A	ذخایر عظیم نفت و گاز	A1	بهبود سهم منطقه از درآمد حاصله از نفت و گاز
		A2	ادامه روند موجود
		A3	کاهش سهم منطقه از درآمد حاصله
B	توسعه نیافتگی	B1	توسعه یافتگی
		B2	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)
		B3	روند نزولی توسعه
C	جنگ تحمیلی	C1	افزایش منابع برای جبران خسارات ناشی از جنگ
		C2	ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف)
		C3	روند نزولی تخصیص منابع
D	رقابت های منطقه ای	D1	کاهش رقابت های منطقه ای
		D2	ادامه روند موجود
		D3	افزایش رقابت های منطقه ای
E	حمایت های عربستان و امارات از مخالفان	E1	کاهش حمایت از مخالفان
		E2	ادامه روند موجود
		E3	افزایش حمایت از مخالفان
F	پدیده ریزگردها	F1	کاهش ریزگردها
		F2	ادامه روند موجود
		F3	افزایش ریزگردها
G	فعالیت جریان وهابی	G1	کاهش فعالیت جریان وهابی
		G2	ادامه روند موجود
		G3	افزایش فعالیت وهابیت

مراحل طراحی سناریو با نرم افزار سناریو ویزارد^۴

برای سناریوسازی با نرم افزار سناریو ویزارد، لازم است ابتدا متغیرهای کلیدی مؤثر و وضعیت‌های مختلف تعریف شده برای آن‌ها در نرم افزار وارد شوند. برای نشان دادن مطلوبیت هنجاری وضعیت‌ها از رنگ استفاده می‌شود. رنگ‌دهی به متغیرها اختیاری است و تأثیری بر محاسبات سناریو ندارد. با این حال، رنگ‌دهی در تفسیر تابلوی سناریو مفید است. ساختار متغیرهای ایجادشده در نرم افزار در شکل ۴ نمایش داده شده است.

Descriptors:	variant [1]	variant [2]	variant [3]	variant [4]	variant [5]	variant [6]	variant [7]	variant [8]	variant [9]
تخار تنظیم و گاز	بهبود سهم منطقه از درآمد حاصله از تخار	ادامه روند موجود	کاهش سهم منطقه از درآمد						
توسعه نفتنگی	توسعه نفتنگی	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)	روند ترویج توسعه						
جنگ نمیشی	تخصیص منابع گسترده برای جریان خسارات	تخصیص منابع گسترده برای جریان خسارات	ادامه روند تخصیص منابع						
رقابت های منطقه ای	کاهش رقابت منطقه ای	ادامه روند رقابت	افزایش رقابت منطقه ای						
حمایت های عربستان و امارات از مخالفین	کاهش حمایت	ادامه روند حمایت	افزایش حمایت از مخالفین						
وجوه ریزگردها	کاهش ریزگردها	ادامه روند موجود ریزگردها	افزایش ریزگردها						
فعالیت جریان و هدایت	کاهش فعالیت جریان و هدایت	ادامه روند فعالیت و هدایت	افزایش فعالیت و هدایت						

شکل ۴. ساختار متغیرها در نرم افزار سناریو ویزارد

پس از انتخاب متغیرهای کلیدی، هریک از متغیرها به وضعیت‌های مختلف طبقه‌بندی شده و این وضعیت‌ها برای تمام متغیرهای کلیدی به صورت ماتریسی در اختیار متخصصان و خبرگان مسائل قومی قرار می‌گیرد. در این پرسش‌نامه، وضعیت‌ها می‌توانند تأثیرگذاری منفی را نیز نشان دهند و اعداد پرسش‌نامه از ۳ تا ۳- متغیر است. پرسش محوری این پرسشنامه این است: اگر هر یک از وضعیت‌ها در آینده قوم‌گرایی عربی اتفاق بیفتد بر وقوع یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها چه تأثیری خواهد داشت؟

8. Scenario wizard

۵. شناسایی سناریوهای سازگار

با توجه به وسعت ماتریس و ابعاد آن به اندازه ۲۱*۲۱، سناریوهای ترکیبی را براساس داده‌های واردشده پرسشنامه تحلیل و تعداد سناریوهای سازگار را بر اساس شکل زیر نمایش می‌دهد.

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4	Scenario No. 5	Scenario No. 6
تعمیر خطوط نفت و گاز دامه روند موجود		تعمیر خطوط نفت و گاز کاهش سبده منطقه از ترکیب			
توسعه نیوفاکتی دامه روند موجود (توسعه ضعیف)		توسعه نیوفاکتی روند ترقی توسعه			
جنگ تمبلی دامه روند موجود (تخصیص ضعیف منابع)		جنگ تمبلی روند ترقی تخصیص منابع			
	ترقیات های منطقه ای دامه روند رقیب			رقیبات های منطقه ای ترقیات رقیب منطقه ای	
	حمایت های جرمستان و امارات از مخالفین دامه روند حمایت			حمایت های جرمستان و امارات از مخالفین ترقیات حمایت از مخالفین	
وجود ریزگردها کاهش ریزگردها		وجود ریزگردها دامه روند موجود ریزگردها		وجود ریزگردها ترقیات ریزگردها	
		تعاقبات جریان وهابیت دامه روند تعاقبات وهابیت		تعاقبات جریان وهابیت ترقیات تعاقبات وهابیت	

شکل ۵. سناریوهای سازگار حاصل از نرم افزار سناریو ویزارد

ماهیت این نرم افزار به کاهش ابعاد احتمالی وقوع سناریوها از میان هزاران سناریو به چند سناریو محدود با احتمال وقوع بالاست. نتایج نشان می‌دهد ۶ سناریو با سازگاری و امتیاز بالا، پیش روی آینده قوم‌گرایی عربی در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است که از میان آن‌ها ۱ سناریو بسیار قوی و محتمل و ۵ سناریو ضعیف به دست آمدند. با توجه به امتیازهای به دست آمده از سناریوهای محتمل و از آنجایی که ۵ سناریوی ضعیف حاصل شده امتیاز بسیار پایینی داشته و با توجه به امتیاز بسیار بالای به دست آمده از سناریو بسیار قوی حاصل شده، این سناریو به عنوان سناریوی محتمل و مطلوب به دست آمده تشریح می‌شود.

تجزیه و تحلیل سناریوی محتمل

وضعیت‌های سناریوی محتمل بسیار قوی به عنوان سناریوی ۱ در قالب جدول ۶ نمایش داده می‌شود.

جدول ۶: جدول وضعیت‌های سناریوی محتمل (سناریوی ۱)

ادامه روند موجود	ذخائر عظیم نفت و گاز
ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)	توسعه نیافتگی
ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف منابع)	جنگ تحمیلی
ادامه روند رقابت	رقابت‌های منطقه‌ای
ادامه روند حمایت	حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان
کاهش ریزگردها	وجود ریزگردها
ادامه روند فعالیت و هابیت	فعالیت جریان و هابیت

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد سناریوی محتمل و قوی ۱ از ۷ وضعیت تشکیل شده است که ۶ وضعیت از وضعیت‌های محتمل وضعیت میانه و ادامه روند موجود و ۱ وضعیت یعنی (کاهش ریزگردها) وضعیت مطلوب است. جدول ۷ نیز امتیازهای کسب‌شده توسط هر وضعیت سناریوی محتمل ۱ را نمایش می‌دهد.

جدول ۷: امتیازهای کسب‌شده توسط هر وضعیت

متغیر	وضعیت	امتیاز (درجه) استحکام سناریو
توسعه نیافتگی	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)	۸
رقابت‌های منطقه‌ای	ادامه روند رقابت	۸
فعالیت جریان و هابیت	ادامه روند فعالیت و هابیت	۸
جنگ تحمیلی	ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف منابع برای بازسازی)	۶
وجود ریزگردها	کاهش ریزگردها	۶
ذخائر عظیم نفت و گاز	ادامه روند موجود	۲
حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفان	ادامه روند حمایت	۱

با توجه به وضعیت شکل ۵ که پیش‌تر نیز در مورد آن گفتیم، از میان هزاران سناریوی تحلیل‌شده توسط نرم‌افزار سناریو ویزارد، ۶ سناریو سازگار و محتمل زیر به‌دست آمد. سناریوی ۱ که بیان کردیم، به‌علت کسب بیشترین امتیاز (۵۰ امتیاز) به‌عنوان سناریوی بسیار محتمل انتخاب و تحلیل شد. اینک ۵ سناریوی دیگر از امتیاز بالا به پایین را بررسی می‌کنیم.

سناریوی ۲: مجموع امتیاز کسب‌شده توسط سناریوی ۲، ۲۴ است و ۳ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

سناریوی ۳: مجموع امتیاز کسب‌شده توسط سناریوی ۳، ۲۴ است و ۳ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند. همچنین وضعیت مطلوب کاهش ریزگردها نزول پیدا کرده و ادامهٔ روند موجود تبدیل شده است.

سناریوی ۴: مجموع امتیاز کسب‌شده توسط سناریوی ۴، ۲۴ است و ۴ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

سناریوی ۵: مجموع امتیاز کسب‌شده توسط سناریوی ۵، ۲۰ است و ۶ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

سناریوی ۶: مجموع امتیاز کسب‌شده توسط سناریوی ۶، ۲۰ است و ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

۵. نتیجه

ایران از کشورهای با کثرت اقوام است که وجود تنوع قومی و فرهنگی در آن لزوم سیاست قومی و مدیریت سیاسی کارآمد، مدبرانه و عقلانی را ایجاب می‌کند. در سال‌های اخیر، برخی بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و بعضی از فعالان قومی تلاش کرده‌اند در ظاهر با عنوان حمایت از اقوام ایرانی، ضمن تحریف هویت ایرانی اعراب خوزستان، خالق هویت عربی غیرایرانی برای ایشان باشند. این مسئله در چند سال اخیر منجر به بروز برخی تنش‌ها یا حتی مسائل امنیتی در استان خوزستان و به‌ویژه در مناطق عرب‌نشین این استان شده است. بر این اساس، برای پیش‌بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آینده و طراحی سناریوهای امنیتی مناسب، توجه به وضعیت قومی، فرصت و چالش‌های قومی به‌طور کامل ضروری است.

کاهش تولید نفت، مشکلات اقتصادی کشور و تیره‌تر شدن روابط ایران و عربستان از مواردی است که می‌تواند وضعیت آینده قوم عرب در خوزستان را از ایجاد فرصت‌ها به سمت ایجاد تهدیدها در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پیش ببرد. نتایج به‌دست‌آمده از نرم‌افزار سناریو ویزارد نیز نشان می‌دهد اگرچه سناریوی قوی به‌دست‌آمده سناریوی ادامه روند موجود است، با نگاهی به سناریوهای دیگر می‌توان نتیجه گرفت سناریوهای محتمل دیگر از ادامه روند موجود به سمت وضعیت به نسبت بحرانی تا بحرانی سوق پیدا کرده‌اند و این مسئله، زنگ خطری برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران حوزه امنیت ملی است. همچنین نباید از شگفتی‌سازها و عدم قطعیت‌ها چشم‌پوشی کرد. بیماری کرونا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عدم قطعیت‌های حال حاضر، تمام معادلات اقتصادی و اجتماعی کشورها را به هم ریخته و منجر به رشد منفی اقتصاد جهانی شده است. کشور ایران نیز از این مسئله مستثنی نشده و بیماری کرونا تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی آن گذاشته است. بنابراین با به‌کارگرفتن تصمیمات مناسب باید از بروز سناریوهای به نسبت بحرانی و بحرانی پیشگیری کرد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- سناریوی محتمل این پژوهش با امتیاز بالا، سناریوی ادامه وضع موجود به‌دست آمد. پیشران‌ها در شکل‌گیری سناریوها نقش کلیدی دارند. با توجه به اینکه پیشران‌های کلیدی این پژوهش شامل پیشران‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بودند، انجام اقدامات مثبت از سوی تصمیم‌گیران می‌تواند به بهبود پیشران‌های مؤثر کمک شایانی کند. از جمله این اقدامات مثبت این‌ها هستند:

- جلوگیری از امنیتی‌شدن مسائل قومی خوزستان و نگه داشتن آن در طیف پدیده‌های اجتماعی؛

- کاهش رقابت‌های منطقه‌ای با ایجاد علائق و منافع مشترک منطقه‌ای با افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و امنیتی در سطح کشورهای منطقه به‌ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس؛

- افزایش روند توسعه با بهبود وضعیت اشتغال در خوزستان از راه جلوگیری از خام‌فروشی نفت و گاز، ساخت پالایشگاه‌ها و صنایع مرتبط با نفت و گاز و جذب جوانان بومی در این صنایع؛

- متغیرهای ادامه وضع موجود، وضعیت‌های چندان مطلوبی ندارند. ادامه روندهای

اشاره شده به راحتی می توانند به سوی وضعیت به نسبت بحرانی سوق پیدا کنند. به همین دلیل، ۵ سناریوی دیگر به دست آمده از نرم افزار سناریو و یزارد، سناریوهای به نسبت بحرانی و بحرانی هستند. از این رو پیشنهاد می شود تصمیم گیران واقع بینانه به مسئله بنگرند و به دنبال ارائه راهکارها و گرفتن تصمیمات مناسب برای تلطیف وضعیت موجود باشند.

References

- Adib Moghadam, Arshin (2008), *International Politics in the Persian Gulf: Cultural Genealogy*, translated by Daud Gharabagh Zandi, Tehran: Shiraz. [in Persian]
- Ahmadi, Hamid (1996), ethnicity and ethnocentrism in Iran; Myth or reality? *Political and economic information quarterly*, year 11, numbers 115 and 116. [in Persian]
- Alcorta, udovico, Haley J. Swedlund & Jeroen Smits (2020) Discrimination and ethnic conflict: a dyadic analysis of politically-excluded groups in sub-Saharan Africa, *International Interactions*, 46:2, 251-273, DOI: 10.1080/03050629.2020.1716748.
- Bartram, David, (2011). Economic migration and happiness: comparing immigrants' and natives' happiness gains from income. *Soc. Indic. Res.* 103, 57-76.
- Bayat, Reza; Jafari, Samia; Red spring, Baqir; Charkhabi, Amir Hossein (2015), study of the effect of fine dust on changes in vegetation (case study: Shadgan Wetland, Khuzestan). *Remote Sensing and Geographic Information System in Natural Resources*, 7(2): 17-32. [in Persian]
- Bell, W (2003) *Foundations of Futures Studies* (2th ed.), New Jersey: Transaction Publishers.
- Bijani, Ali; Ezzati, Ezzatullah (2007), Autopsy of movements and ethnic groups in Khuzestan province, *Geographical Quarterly of the Land*, fifth year, number 20, pp. 15-30. [in Persian]
- Cohen, Saul Bernard (2008). *Geopolitics of the World System*. Translated by Abbas Kardan. Tehran: International Institute for Cultural Studies and Research, Contemporary Abrar [In Persian].
- DeVos, G.A.(1975). *Ethnic Identity: Cultural Continuity and Change* Mayfield Publishing Company, Palo Alto, California, University of Chicago Press.

- Dosti Irani, Razieh (2014), "Three-dimensional geological modeling of two zones in the eastern part of the Ahvaz oil field", Iran Petroleum Geology Association.
- Ebrahimi, Sajjad; Shakri Khoei, Ehsan (2013), investigating the role of Pan-Turkism discourse in the national security of the Islamic Republic of Iran, Iranian Social Science Studies Quarterly, Year 11, Number 43. [in Persian]
- Fuller, Graham (1993), Qiblah Alam (Geopolitics of Iran), translated by Abbas Mokhbar, Tehran: Nash-e-Karzan.
- Gar, 2018, Minorities, Nationalists and Political Encounters, Translator: Hamidreza Karimi, Strategic Studies Quarterly, Issue 1, pp. 207-232.
- Ghased, Mehdi; Zanjani, Habibullah and Kaldi, Alireza. (2019). Effective factors in ethnic divergences in creating crime and social tensions, Intelligence and Criminal Research Quarterly, 15th year, 3rd issue. [in Persian]
- Giles.H (1997). Language, Ethnicity and intergroup relations, London, European association of experimental social psychology.
- Harris, R., Johnston, R., Manley, D (2015). The changing interaction of ethnic and socio-economic segregation in England and Wales, 1991-2011, <https://doi.org/10.1177/1468796815595820>.
- Horowitz, D.L (1985). Ethnic Groups in Conflict (Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Jaafari Veldani, Asghar (2010), Distortion of Khuzestan Iranian identity, National Studies Quarterly, 12th year, 3rd issue, pp. 23-3. [in Persian]
- Jalaipour, Hamidreza (2004), ethnic nationalism in the experience of Russians, criticism of the People's Republic, Anthropology Letter, No. 7, pp. 28-47.
- Jahan News www.Jaahan.news.ir 86053206). [in Persian]
- Karimi, Ali (2001), an introduction to the political sociology of ethnic diversity; Issues and theories, Tehran: Humanities Research and Development Center,

- Humanities Research and Development Center, Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books. [in Persian]
- Khaldi, Kohsar (2012), economic losses of dust storm to the western provinces of Iran (case study: Ilam, Khuzestan and Kermanshah), Modeling and Economics Quarterly, Volume 7, Number 23, Firouzkoh, 105-125. [in Persian]
- Mele, Christine S & Siegel, David A (2017), "Identity, repression, and the threat of ethnic conflict in a strong state", Journal of Theoretical Politics, Volume: 29 issue: 4, page(s): 578-598, <https://doi.org/10.1177/09516298177110562>.
- Mozingo, Druanna M.,(2015). "An Analysis of the Factors that Influence Ethnic Conflict and Minority Violence in the Western Balkans". Honors Theses. 282.. https://aquila.usm.edu/honors_theses/282.
- Nawah, Abdul Reza; Qaysari, Nurullah (2009), Pathology of ethnic issues in Iran, a case study of Arabs living in Ahvaz city, Cultural Research Quarterly, Volume 3, Number 3.
- Piseh Agriculture, Najaf (2006), an analysis of centrist and centrist forces among the Arab people of Khuzestan, Afaq Security Quarterly, pre-issues 2 and 3 autumn and winter.
- Poursaid, Farzad (2006), diversity and national cohesion in Iranian society, strategic studies quarterly, 10th year, number 1, pages 33-60.
- O'Brien, Michelle L (2018), "Migration as an adaptive response to ethnic nationalism in Russia", Migration Studies, Volume 6, Issue 2, Pages 187-204, <https://doi.org/10.1093/migration/mnx039>.
- Raisi, Hashem (2017), economic consequences of the war of cities in Khuzestan province, Jundi Shapur Quarterly, third year, number 11, pp. 1-25. [in Persian]
- Salimi, Shahrokh (2016), Management Summary Report of Employment Dynamics Studies, Sustainable Employment Business Development Plan, Khuzestan Province, Ministry of Cooperation, Labor and Social Welfare. [in Persian]

Smith, Philip and West, Brad. (2001), Farang Pahuhi, Encyclopaedia of Nationalism, translated under the supervision of Kamran Fani and Mahbobeh Mohajer, second volume, Tehran, Ministry of Foreign Affairs Specialized Library.

Smith. A.D (1981). The Ethnic Revival in the Modern World (Cambridge: Cambridge University Press.

Tabari, Taqi (2008), The Role of the Islamic Revolution of Iran in the Formation and Continuity of the Persian Gulf Cooperation Council, Political Science Quarterly, No. 20.

